

JEAN-BERNARD MARIE

PRAKTYKA KOMISJI PRAW CZŁOWIEKA ONZ W ZWIĄZKU Z NARUSZENIAMI PRAW CZŁOWIEKA

WPROWADZENIE

Komisja Praw Człowieka utworzona 16 lutego 1946 r. decyzją Rady Gospodarczej i Społecznej jest jedyną komisją techniczną przewidzianą w Karcie NZ (art. 68) i posiada w związku z tym charakter organu statutowego ONZ¹.

Aby właściwie ocenić rolę i działalność Komisji w związku z naruszeniami praw człowieka należy przypomnieć, że pozycja jaką zajmuje Komisja wśród organów ONZ budziła sporo kontrowersji podczas konferencji w San Francisco. Wielkie Mocarstwa, które miały decydujący wpływ na treść postanowień Karty NZ, wyrażały obawy, aby działalność Komisji Praw Człowieka nie prowadziła do ograniczenia suwerenności państw. Dopiero na skutek silnego nacisku ze strony organizacji pozarządowych, które były reprezentowane na konferencji, Wielkie Mocarstwa zdecydowały, niemal w ostatniej chwili, o włączeniu do Karty NZ przepisu przewidującego powołanie specjalnej komisji dla praw człowieka.

Gdy w 1946 r. zapadła decyzja o utworzeniu Komisji, Rada Gospodarcza i Społeczna przezornie postanowiła, że jej kompetencje i skład określone zostaną w dwóch etapach. Rezolucją 5(I) z dnia 16 lutego 1946 r. Rada Gospodarcza i Społeczna utworzyła swego rodzaju załączek przyszłego organu, a mianowicie Komisję złożoną z 9 członków, mianowanych imiennie na okres jednego roku. Do zadań tej Komisji należało przygotowanie i przedstawienie Radzie Gospodarczej i Społecznej propozycji w następujących kwestiach: 1) międzynarodowej deklaracji praw człowieka, 2) deklaracji lub traktatów dotyczących wolności osobistych, praw kobiet i wolności informacji, 3) ochrony mniejszości, 4) zniesienia dyskryminacji opartej na rasie, płci, języku lub religii. Komisja ta przedłożyła

¹ Por. na ten temat: J. B. Marie, *La Commission des Droits de l'Homme de l'O.N.U.*, Paris 1975, Pédone, s. 22 - 23 i przypis 38.

również zalecenie co do składu i kompetencji ostatecznej Komisji Praw Człowieka.

W drugim etapie Rada Gospodarcza i Społeczna rezolucją 9(II) z dnia 21 czerwca 1946 r. rozszerzyła kompetencje Komisji o wszystkie kwestie związane z prawami człowieka, które nie zostały wymienione w poprzedniej rezolucji. Pomimo istotnego rozszerzenia kompetencji Komisji nie zostały jednak uwzględnione niektóre zalecenia, a zwłaszcza te, które postulowały bardziej precyzyjne określenie roli Komisji w związku z naruszeniami praw człowieka.

Rada Gospodarcza i Społeczna wbrew zaleceniu Komisji, przyjętemu większością głosów², postanowiła że ostateczna Komisja Praw Człowieka składać się będzie z przedstawicieli państw członkowskich ONZ. Rozwiązanie takie miało przyczynić się do zagwarantowania równości szans — która zresztą i tak może być zachwiana — w przypadku analizy naruszeń praw człowieka i formułowania w związku z tym zaleceń pod adresem państw.

Rada nie uwzględniła również zalecenia Komisji w kwestii środków, które miałyby służyć zagwarantowaniu respektowania praw człowieka. Zalecenie to przewidywało iż „w oczekiwaniu na ewentualne utworzenie organu kontroli międzynarodowej Komisja powinna być uprawniona do współdziałania z odpowiednimi organami ONZ w wykonywaniu przez nie zadań przewidzianych w art. 13, 55 i 62 Karty NZ, które to przepisy przyznają Zgromadzeniu Ogólnemu i Radzie Gospodarczej i Społecznej kompetencje w zakresie skutecznego czuwania nad przestrzeganiem praw człowieka i podstawowych wolności. Mogłaby również współpracować z Radą Bezpieczeństwa w wykonywaniu zadań, które nakłada na ten organ art. 39 Karty NZ, sygnalizując przypadki naruszeń praw człowieka w poszczególnych krajach, które z uwagi na rodzaj, częstotliwość lub systematyczny charakter stanowią groźbę dla pokoju”³.

Zgodnie z rezolucją 9(II) Komisja zyskała jedynie uprawnienie do formułowania zaleceń i propozycji w kwestii środków zagwarantowania praw człowieka, które są materialism pomocniczym dla Rady Gospodarczej, i Społecznej lub innych kompetentnych organów przy podejmowaniu przez nie decyzji⁴.

Tak więc początkowo Komisja Praw Człowieka posiadała niewielkie uprawnienia do zajmowania się naruszeniami praw człowieka w świecie. Niemniej mandat zdefiniowany w rezolucjach 5(I) i 9(II) Rady Gospodarczej i Społecznej nie stał na przeszkodzie, by Komisja podejmowała inicjatywy i formułowała zalecenia w tym zakresie, jako że jej uprawnienia rozciągają się na „wszystkie kwestie dotyczące praw człowieka”.

² U.N. Doc. E/38, Rev. 1.

³ Por. cytowane wyżej sprawozdanie.

⁴ Por. § 7 rezolucji 9 (II) Rady Gospodarczej i Społecznej.

Trzeba było jednak czekać ponad dwadzieścia lat, by Komisja zdecydowała się na odgrywanie aktywnej roli w związku z naruszeniami praw człowieka.

I. OKRES PASYWNOŚCI (DO 1966 R.)

W trakcie pierwszej sesji w 1947 r. Komisja Praw Człowieka zamianifestowała wyraźnie swą pasywną postawę względem naruszeń praw człowieka. I tak gdy w ONZ wzrastała liczba skarg Komisja stanęła na stanowisku, że „nie jest upoważniona do podejmowania jakichkolwiek kroków w związku z zarzutami dotyczącymi naruszeń praw człowieka”⁵. Przez wiele lat Komisja koncentrowała swą uwagę na opracowywaniu projektów aktów międzynarodowych i na popieraniu praw człowieka.

1. ETAP REDAGOWANIA (1947-1954) I ETAP POPIERANIA (1955-1966)

W okresie pierwszych 8 lat funkcjonowania Komisja zajmowała się niemal wyłącznie opracowywaniem projektów aktów międzynarodowych, przede wszystkim Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (do 1948 r.) i Paktów Praw Człowieka (do 1954 r.)⁶.

Od 1955 r. Komisja inicjuje nowe kierunki działalności, których celem jest przede wszystkim wypracowanie metod popierania przestrzegania praw człowieka. Podejmowane były w tym celu rozmaite przedsięwzięcia: zorganizowano działalność konsultatywną, stopniowo kształtował się system okresowych sprawozdań składanych przez państwa, podejmowano badania i studia na temat poszczególnych praw człowieka.

Program działalności konsultatywnej opracowany przez Komisję w 1955 r. miał na celu poszerzanie wiedzy o prawach człowieka, ułatwienie konfrontacji doświadczeń i wymiany informacji na temat środków służących popieraniu praw człowieka. Program ten realizowany był w następujących formach: usługi konsultatywne ekspertów, różnego rodzaju stypendia oraz cykle studiów i seminariów na temat praw człowieka.

Program okresowych sprawozdań, opracowany przez Komisję w 1956 r. przewidywał, że państwa członkowskie ONZ przedkładać będą Sekretarzowi generalnemu, w regularnych odstępach czasu, sprawozdania przedstawiające ewolucję i postęp osiągnięty w zakresie praw człowieka w danym okresie. Sprawozdania te obejmowały prawa i wolności sformułowane w Deklaracji Uniwersalnej oraz prawo ludów i narodów do samostanowienia.

⁵ U.N. Doc. E/259, chap. V, § 22.

⁶ Warto podkreślić, że tak jak Deklaracja opracowywana była w atmosferze powszechnego niemal poparcia, tak zamiar uchwalenia aktu nakładającego na państwa obowiązki o charakterze prawnym wzbudzał, zwłaszcza początkowo, sporo wątpliwości.

Studia nad poszczególnymi prawami lub grupami praw prowadziła Komisja poczynając od 1956 r., dążąc przede wszystkim do otrzymania szczegółowych informacji o istniejącym stanie faktycznym i obowiązujących przepisach prawnych w tych dziedzinach życia społecznego, które pozostają w związku z prawami człowieka. Studia te, które opierały się głównie na informacjach przedkładanych przez rządy, stanowiły podstawę do formułowania zaleceń i ogólnych postulatów, które były przedstawiane państwom w celu ułatwienia realizacji praw człowieka będących przedmiotem studiów. Niektóre badania pozostawały w związku z przygotowywanymi projektami deklaracji i traktatów.

Trzeba równocześnie podkreślić, że w okresie charakteryzowanym tutaj jako „etap popierania” praw człowieka, Komisja prowadziła również działalność normodawczą opracowując projekty nowych instrumentów międzynarodowych dotyczących poszczególnych praw człowieka (Deklaracja i konwencja o eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, deklaracja i konwencja o eliminacji nietolerancji religijnej, deklaracja praw dziecka i deklaracja o azylu terytorialnym)⁷.

Koncentrując swą działalność na wypracowaniu norm międzynarodowych i apelując do państw o współpracę na rzecz ich realizacji, Komisja aż do 1967 r. nie podejmowała konkretnych kroków w przypadkach naruszeń praw człowieka, o których była informowana. Komisja regularnie otrzymywała listę komunikatów napływających do ONZ w związku z naruszeniami praw człowieka, zgodnie ze wstępną, bardzo ogólnikowo określoną procedurą, która była charakteryzowana jako „prawdziwa droga bez wyjścia”.

2. PROCEDURA STOSOWANA POCZĄTKOWO W ZWIĄZKU Z KOMUNIKATAMI DOTYCZĄCYMI PRAW CZŁOWIEKA

Gdy podczas swej pierwszej sesji w 1947 r. Komisja stanęła na stanowisku, że „nie jest uprawniona do podejmowania jakichkolwiek środków w związku z komunikatami dotyczącymi naruszeń praw człowieka” nie było to równoznaczne z odrzuceniem możliwości przyjmowania do wiadomości tego typu komunikatów. Świadczy o tym wypracowanie specjalnej procedury⁸.

Rada Gospodarcza i Społeczna w rezolucji 75(V) z dnia 5 sierpnia 1947 r. potwierdziła „deklarację braku uprawnień Komisji” w kwestii rozpatrywania skarg i ustaliła procedurę stosowaną przy rozpatrywaniu komunikatów dotyczących naruszeń praw człowieka, które napływały do różnych organów ONZ. Procedura ta była wielokrotnie modyfikowana kolejnymi rezolucjami Rady Gospodarczej i Społecznej i ostateczne ustalenia

⁷ Na temat prac Komisji w tym okresie Z. Resich, *La Commission des Droits de l'Homme de l'O.N.U.*, *Revue de Droit Contemporain*, nr 1/1968, s. 25 - 37.

⁸ U.N. Doc. E/259, chap. V, § 22.

zawarte w rezolucji 728F (XXVIII) z dnia 30 lipca 1959 r. potwierdzają, że Komisja nie jest uprawniona do podejmowania żadnych kroków w przypadkach otrzymania informacji o naruszeniach praw człowieka.

Wspomniana procedura przewiduje sporządzanie dwóch list komunikatów. Jedna lista — jawna — zawiera krótką charakterystykę tych komunikatów, które dotyczą podstawowych zasad na jakich opierają się prawa człowieka i w związku z tym mają istotne znaczenie dla zapewnienia powszechnego i skutecznego przestrzegania tych praw. Druga lista — tajna — obejmuje streszczenie pozostałych komunikatów, a zwłaszcza tych, w których sformułowane są skargi o naruszenie praw człowieka.

Autor komunikatu figurującego na liście tajnej pozostaje anonimowy z wyjątkiem przypadków, w których sam oświadcza, iż nie jest przeciwny ujawnieniu. Przewidziano, że każde państwo członkowskie ONZ otrzymuje kopię każdego komunikatu, który jego dotyczy, bez informacji o osobie autora (chyba, że na wyraźne jego życzenie). Lista komunikatów, jak również ewentualne odpowiedzi nadesłane przez rządy przedkładane są Komisji. Równocześnie autorzy komunikatów informowani są o tym, że Komisja nie jest kompetentna do podjęcia jakichkolwiek środków w związku z przedstawionymi jej skargami.

Procedurę tę trudno byłoby ocenić jako satysfakcjonującą, jako że Komisja ograniczała się do „przyjęcia do wiadomości” streszczeń komunikatów. W ciągu 20 lat decyzje Komisji odnosiły się właściwie wyłącznie do zasad dystrybucji list komunikatów. Niemniej i w tym okresie Komisja czyniła pewne próby w kierunku faktycznego rozszerzenia swych uprawnień i starała się nadać bieg niektórym przynajmniej komunikatom⁹. Tendencje te nie doprowadziły jednak do zmiany wspomnianej wyżej procedury i do uzyskania przez Komisję nowych kompetencji.

Pełne ostrożności i powściągliwości stanowisko Komisji odnośnie do otrzymywanych komunikatów jest częściowo zrozumiałe, jako że zwłaszcza początkowo ich liczba była ogromna. Niemniej jednoznaczna deklaracja Komisji o braku uprawnień do rozpatrywania tych komunikatów nie była konieczna. Przeciwnie, rzutowała na pozycję Komisji w przyszłości i opóźniła rozszerzenie jej uprawnień.

Zrozumiałe jest, że Komisja pragnęła dać pierwszeństwo opracowaniu instrumentów międzynarodowych regulujących prawa człowieka. Zrozumiałe jest również, że Komisja koncentrowała swą działalność na popieraniu praw człowieka, apelując o kooperację pomiędzy państwami na rzecz realizacji tych praw oraz o ich włączenie do systemów prawa wewnętrznego. Opóźnienie w uchwaleniu Paktów, których akceptacja przez wiele lat wydawała się wątpliwa, i równocześnie niedostatek środków i metod popierania praw człowieka, hamująco wpływały na działalność Ko-

⁹ Termin komunikaty odnosi się tutaj do wszelkich informacji składanych w ramach omawianych tutaj procedur.

misji. W tej sytuacji Komisja stanowczo zbyt mało zainteresowania poświęcała komunikatom dotyczącym naruszeń praw człowieka.

Ani trudności, zarówno o charakterze proceduralnym, jak i merytorycznym, które należałoby przewyciężyć, ani konsekwencje z którymi należałoby się liczyć w związku z zasadą poszanowania suwerenności państw, w przypadku gdyby analiza komunikatów miała prowadzić do podejmowania przez Komisję wiążących decyzji, nie usprawiedliwiają przyjętej przez Komisję pozycji bierności i wyczekiwania i to przez tak długi okres. Trzeba było upływu lat i pojawienia się nowych okoliczności, aby sama Komisja zaczęła kwestionować głoszony początkowo brak uprawnień i aby opracowano procedurę rozpatrywania komunikatów dotyczących naruszeń praw człowieka.

II. OKRES INTERWENCJONIZMU (OD 1967 R.)

Rok 1967 charakteryzuje się istotnymi zmianami w kierunkach działalności Komisji, która rozpoczyna skutecznie rozpatrywać przypadki naruszeń praw człowieka i interweniować w niektóre dziedziny stosunków społecznych na rzecz realizacji tych praw. Równocześnie wzrasta liczba członków Komisji. Licząca początkowo 18 osób, a od roku 1962 — 21 osób, Komisja składa się w 1967 r. z 32 członków¹⁰. Ten wzrost liczby członków umożliwił między innymi aktywne uczestnictwo w pracach Komisji tych państw, które uzyskały niepodległość. Były to w większości kraje rozwijające się, które dodały istotnego impulsu pracom Komisji, zwłaszcza w dziedzinie kontroli nad realizacją praw człowieka.

Poczynając od 1967 r. Komisja rokrocznie włącza do programu swych obrad punkt zatytułowany „Kwestia naruszeń praw człowieka”. Problematyka ta zajmowała stopniowo coraz ważniejsze miejsce w jej pracach. Komisja działa tutaj w zasadzie w dwóch płaszczyznach: 1) tworzy grupy specjalne powołane do badania niektórych przypadków naruszeń praw człowieka, 2) w ramach specjalnej procedury rozpatruje te komunikaty napływające do Narodów Zjednoczonych, które dotyczą istotnych, systematycznych naruszeń praw człowieka. Ponadto Komisja przedsięwzię również inne środki w związku ze specyficznymi przypadkami lub sytuacjami naruszeń praw człowieka.

1. SPECJALNE GRUPY BADAWCZE

Instytucja specjalnych grup badawczych zrodziła się w sytuacji szczególnej: polityka apartheidu stosowana w Afryce Południowej spowodowała utworzenie w 1967 r. pierwszej grupy specjalnej ekspertów, której

¹⁰ Liczba członków Komisji została zwiększona, poczynając od 1980 r., do 43 osób.

Komisja powierzyła funkcję przeprowadzenia badań. Tak więc Komisja po raz pierwszy skorzystała z tego przepisu swego statutu, który upoważnia ją do „tworzenia specjalnych grup roboczych składających się z ekspertów pozarządowych, o uznanej kompetencji w danej dziedzinie stosunków społecznych, mianowanych imiennie”¹¹.

a) **Specjalne grupy ekspertów.** Komisja Praw Człowieka rezolucją 2(XXIII) z dnia 16 marca 1967 r.¹² powołała specjalną grupę ekspertów, składającą się początkowo z 5, a później z 6 osób, która miała zbadać sytuację w zakresie praw człowieka w Afryce Południowej. Składała się ona z „wybitnych prawników i funkcjonariuszy administracji penitencjarnej”, którzy byli mianowani przez Prezydenta Komisji. Jej początkowy mandat obejmował „przeprowadzenie badań w kwestii tortur i złego traktowania więźniów, osób aresztowanych i zatrzymanych przez policję w Republice Południowej Afryki”¹³. Z czasem mandat Komisji był kilkakrotnie rozszerzany i objął również inne kraje Afryki Południowej¹⁴. Rządy państw, na terytoriach których miały być prowadzone badania odmówiły współpracy z grupą ekspertów i powołując się na art. 7 § 2 Karty Narodów Zjednoczonych zakwestionowały kompetencję Komisji Praw Człowieka do prowadzenia tego typu działalności. Grupa ekspertów zbierała informacje i analizowała dokumenty, przeprowadzała przesłuchania świadków (poza terytoriami zainteresowanych państw) oraz gromadziła zeznania pisemne. Przedstawiała ona regularnie sprawozdania Komisji Praw Człowieka, która na podstawie konkluzji i zaleceń grupy, na każdej sesji uchwaliała wiele rezolucji potępiających omawiane w sprawozdaniach praktyki.

Grupa ekspertów, która działa do dnia dzisiejszego, przedstawiła podczas 36 sesji Komisji, w lutym 1980 r., dwa sprawozdania. Pierwsze dotyczy polityki i praktyk naruszających prawa człowieka w Afryce Południowej, Namibii i Zimbabwe¹⁵, drugie zawierało informacje o przypadkach tortur i zabójstw osób zatrzymanych przez policję w Afryce Południowej¹⁶. W wyniku analizy tych sprawozdań Komisja uchwaliła dnia 26 lutego 1980 r. rezolucję 9 (XXXVI), w której poleca grupie ekspertów kontynuowanie prac, a zwłaszcza natychmiastowe informacje Komisji o „szczególnie ciężkich naruszeniach praw człowieka” w Afryce Południowej, Namibii i Zimbabwe¹⁷.

¹¹ Rezolucja 9 (II) Rady Gospodarczej i Społecznej.

¹² Por. sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/4422, § 268.

¹³ Na temat powołania pierwszej grupy por. zwłaszcza: F. Ermacora, *International Enquiry Commission in the Field of Human Rights*, Revue des Droits de l'Homme, vol. I, 1968, nr 2, s. 187 i nast.

¹⁴ Namibia, Rodezja Południowa, Angola, Mozambik, Gwinea Bissau.

¹⁵ U.N. Doc. E/CN. 4/1365.

¹⁶ U.N. Doc. E/CN. 4/1366.

¹⁷ Por. sprawozdanie Komisji Praw Człowieka; U.N. Doc. E/1980/13, 178 -179.

W 1969 r. Komisja Praw Człowieka postanowiła utworzyć nową grupę ekspertów, która miała zbadać „zarzuty wysuwane przeciwko Izraelowi o naruszanie konwencji genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ludności cywilnej w czasie wojny na terytoriach okupowanych”¹⁸. Również i w tym przypadku rząd Izraela odmówił współpracy, kwestionując kompetencje Komisji do prowadzenia badań nad stosowaniem konwencji genewskiej¹⁹.

Na podstawie zebranych informacji i zeznań świadków grupa ekspertów przedstawiła w 1970 r. sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, która zaakceptowała sformułowane w nim konkluzje i potępiła fakt niestosowania przez Izrael wspomnianej konwencji genewskiej. W tym samym roku wygasł mandat Komisji, z chwilą gdy Zgromadzenie Ogólne powołało „Specjalny Komitet do badania przypadków naruszania przez Izrael praw człowieka w stosunku do ludności terytoriów okupowanych”²⁰. Podczas kolejnych sesji Komisja Praw Człowieka rozpatrywała sprawozdanie przedłożone przez ten Komitet. Każdego roku Komisja podejmowała rezolucje w kwestii, która zawsze umieszczana była w porządku obrad, a mianowicie „Naruszeń praw człowieka na okupowanych terytoriach arabskich, łącznie z Palestyną”.

Należy podkreślić, że powołanie przez Komisję specjalnych grup ekspertów wywoływało pewne obiekcje nie tylko ze strony zainteresowanych rządów, lecz również ze strony niektórych członków Komisji. Wątpliwości budziły nie tylko kompetencje Komisji do tworzenia tego typu organów, ale również skład grup ekspertów. Członkowie tych grup wybierani byli początkowo spośród członków delegacji rządowych (przedstawicieli lub zastępców). Zrodziła się zatem wątpliwość, czy jedna i ta sama osoba może w związku z tą samą sprawą działać jednocześnie jako niezależny ekspert będąc członkiem specjalnej grupy i w charakterze przedstawiciela państwa jako członek Komisji. Wyrażano więc wątpliwości czy w tych warunkach zagwarantowana jest obiektywność sądów członków grup ekspertów. Równocześnie stawiano pytanie z jakich względów analogiczne grupy ekspertów nie zostały powołane przez Komisję do przeprowadzenia badań nad innymi poważnymi naruszeniami praw człowieka, w innych regionach świata i krajach, o których Komisja w sposób szczególny była informowana²¹.

¹⁸ Rezolucja 6 (XXV) Komisji Praw Człowieka.

¹⁹ Na temat kompetencji i działań tej grupy por. zwłaszcza: J. Rideau, *Le problème du respect des droits de l'homme dans territoires occupés par Israël*, *Annuaire Français de Droit International*, 1970, s. 204 - 232.

²⁰ Por rezolucja 2443 (XXIII) Zgromadzenia Ogólnego.

²¹ Tak np. w 1968 r. Komisja nie uwzględniła, a nawet nie poddała pod dyskusję propozycji, złożonej przez Podkomisję do Walki z Dyskryminacją i Ochrony Mniejszości, utworzenia specjalnej grupy ekspertów dla zbadania sytuacji w Grecji i na Haiti. Por. sprawozdanie Komisji, U.N. Doc. E/4475, § 143.

b) Specjalna grupa robocza do badania praw człowieka w Chile. Omawiana tu grupa badawcza, utworzona przez Komisję Praw Człowieka dnia 22 lutego 1975 r. różni się pod wieloma względami od tej, która powołana została do zbadania sytuacji w Afryce Południowej.

Przede wszystkim nie została powołana „specjalna grupa ekspertów”, jak to miało miejsce poprzednio, na podstawie statutu Komisji ustanowionego w rezolucji 9 (II) Rady Gospodarczej i Społecznej, a utworzono „specjalną grupę roboczą składającą się z pięciu członków Komisji, mianowanych imiennie przez Prezydenta, i działającą pod jego kierownictwem”²². Ponadto postanowiono, że badania będą przeprowadzone na terytorium Chile, jako że obserwator tego kraju przy Komisji Praw Człowieka stwierdził, iż „rząd chilijski byłby szczęśliwy mogąc gościć specjalną misję badawczą, bezstronną i obiektywną, która przybędzie do Chile w celu zebrania informacji o rzeczywistej sytuacji w tym kraju i której udzielona będzie wszelka możliwa pomoc”²³. Ta wstępna akceptacja zasługuje na podkreślenie z tego względu, że był to pierwszy przypadek w którym zainteresowany rząd udzielił swej zgody na prowadzenie badań. Do tego czasu bowiem rządy, którym zarzucano naruszenie praw człowieka, zawsze wyrażały ostry sprzeciw przeciwko wszelkim misjom badawczym na terytoriach ich państw i odmawiały współpracy z organami w tym celu powołanymi.

Wspomniana zgoda okazała się jednak iluzoryczna, gdyż w lipcu 1975 r. odmówiono grupie roboczej, niemal w przeddzień jej wyjazdu, prawa wstępu na terytorium Chile²⁴. Tak więc podobnie jak inne misje, omawiana tu grupa robocza prowadziła badania przede wszystkim poza terytorium danego państwa (analiza dokumentów, przesłuchania świadków, zeznania pisemne)²⁵. Grupa, której kompetencje były regularnie odnawiane przedstawiała każdego roku Zgromadzeniu Ogólnemu i Komisji Praw Człowieka sprawozdania opatrzone konkluzją, iż w Chile mają miejsce stałe i poważne naruszenia podstawowych praw człowieka. Zwracała się również wielokrotnie do rządu chilijskiego o bezzwłoczne podjęcie kroków w celu przywrócenia praw człowieka.

Dopiero po upływie trzech lat specjalna grupa badawcza uzyskała zezwolenie na wjazd na terytorium Chile. W trakcie dwutygodniowego pobytu, który miał miejsce w dniach od 12 do 27 lipca 1978 r. grupa przeprowadziła rozmowy z członkami rządu i administracji, spotkała się

²² Rezolucja 8 (XXXI) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/5635, s. 67-68.

²³ Por. sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/5635, § 102.

²⁴ Por. na ten temat zwłaszcza: J. B. Marie, *La situation des droits de l'homme au Chili: enquête de la Commission des Droits de l'Homme des Nations Unies*, *Annuaire Français de Droit International*, 1976, s. 305 - 335.

²⁵ Grupa zbierała się w Nowym Yorku, Genewie, Caracas, Meksyku.

z osobistościami życia politycznego i religijnego, wizytowała miejsce odosobnienia i więzienia, prowadząc rozmowy z niektórymi osobami zatrzymanymi, które były desygnowane przez współwięźniów, oraz wysłuchiwała osób prywatnych, przedstawicieli organizacji i grup społecznych. Grupa badawcza przedstawiła sprawozdanie Zgromadzeniu Ogólnemu jesienią 1978 r.²⁶ i Komisji Praw Człowieka wiosną 1979 r.²⁷ W swych konkluzjach grupa odnotowała, iż mimo że sytuacja w dziedzinie praw człowieka uległa pewnej poprawie, nadal mają miejsce poważne naruszenia tych praw.

Komisja Praw Człowieka w rezolucji 11 (XXV) z dnia 6 marca 1979 r. zwróciła się do rządu chilijskiego o wydanie przepisów mających na celu bezzwłoczne przywrócenie praw człowieka. Jednocześnie Komisja podjęła decyzję, że badania nad sytuacją w Chile będą kontynuowane. Funkcję tę powierzono z jednej strony specjalnemu sprawozdawcy, którego zadaniem jest badanie praw człowieka, z drugiej zaś strony spełnia ją dwóch ekspertów, mianowanych imiennie, którzy badają problem osób zaginionych w Chile²⁸.

W ten sposób wygasł mandat specjalnej grupy roboczej do badania sytuacji w dziedzinie praw człowieka w Chile. W 1980 r. Komisja Praw Człowieka analizowała sprawozdania przedstawione przez specjalnego sprawozdawcę i przez wspomnianych dwóch ekspertów.

Warto podkreślić, że specjalna grupa robocza była istotnym novum w sposobie traktowania przez Komisję problematyki naruszeń praw człowieka. Znaczenie tego eksperymentu wykracza znacznie poza ramy „sprawy chilijskiej”, w której osiągnięto bardzo nikłe rezultaty. Wskazuje się, że upłynęło pięć lat pomiędzy zamachem stanu w dniu 11 września 1973 r., który pociągnął za sobą naruszenia praw człowieka, a wizytą w Chile specjalnej grupy roboczej, i podczas ostatniej sesji w 1980 r. Komisja Praw Człowieka ponownie stwierdziła, że „naruszenia praw człowieka w Chile nadal mają miejsce” i że „w niektórych dziedzinach życia społecznego występują nadużycia”²⁹. Niemniej praktyka powoływania specjalnych grup roboczych została zapoczątkowana i na osiągnięte doświadczenie zwróciło uwagę Zgromadzenie Ogólne w rezolucji zatytułowanej „Znaczenie doświadczenia specjalnej grupy roboczej badającej prawa człowieka w Chile”³⁰.

Kompetencja Komisji Praw Człowieka do tworzenia grup badawczych składających się z członków Komisji mianowanych imiennie nie była

²⁶ U.N. Doc. A/33/331.

²⁷ U. N. Doc. E/CN. 4/1310.

²⁸ Sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/1979/36, s. 124.

²⁹ Rezolucja 21 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka. U.N. Doc. E/1980/13, s. 192 - 194.

³⁰ Rezolucja 33/176 Zgromadzenia Ogólnego.

już więcej podawana w wątpliwość³¹. Również Zgromadzenie Ogólne w rezolucjach uchwalanych w związku z sytuacją w Chile opierało się na sprawozdaniach grupy roboczej i wielokrotnie zwracało się do Komisji Praw Człowieka o odnowienie mandatu grupy.

Po raz pierwszy grupa badawcza mogła się udać na terytorium państwa, którego polityka była kwestionowana w związku z popełnianymi naruszeniami praw człowieka. Wbrew rozlicznym trudnościom, które w sposób istotny opóźniły wizytę tej grupy, kontakty i konsultacje prowadzone przez nią z władzami chilijskimi nie zostały zerwane, uwzględniają nawet ograniczony i roboczy charakter tego przedsięwzięcia. Fakt zaakceptowania misji badawczej przez rząd państwa, któremu zarzucano naruszanie praw człowieka, oraz możliwość przeprowadzenia skutecznych badań na terytorium tego państwa, stanowi istotny krok naprzód w dziedzinie międzynarodowej ochrony praw człowieka. Mamy tutaj bowiem do czynienia z precedensem, który może być inspiracją dla Komisji Praw Człowieka w przyszłości, w związku z nowymi sytuacjami.

2. PROCEDURA ROZPATRYWANIA KOMUNIKATÓW DOTYCZACYCH NARUSZEŃ PRAW CZŁOWIEKA

Rada Gospodarcza i Społeczna w dwóch rezolucjach 1235 (XLII) z dnia 6 czerwca 1967 r. i 1503 (XLVIII) z dnia 27 maja 1970 r. ustaliła nową procedurę rozpatrywania skarg o naruszenie praw człowieka, które to skargi od samego początku wpływały do ONZ. Komisja Praw Człowieka przez dwadzieścia lat uznawała się za niekompetentną do ich rozpatrywania.

a) Rezolucja 1235 upoważnia Komisję Praw Człowieka i Podkomisję do Walki z Dyskryminacją i Ochrony Mniejszości do rozpatrywania informacji o poważnych naruszeniach praw człowieka, które są kierowane do różnych organów ONZ. Ustalono również, że Komisja może po zapoznaniu się z tymi informacjami podjąć pogłębione badania nad „sytuacjami, które stanowią stałe i systematyczne naruszanie praw człowieka” i w ich wyniku przedstawiać sprawozdania i formułować zalecenia, kierowane do Rady Gospodarczej i Społecznej. Otwarta została więc droga, aby Komisja w pewnych przypadkach mogła na podstawie otrzymanych skarg podejmować konkretne działania. Pozostała do określenia procedura pozwalająca Komisji na wypełnianie tego nowego zadania.

b) Rezolucja 1503 ustaliła procedurę rozpatrywania komunikatów. W pierwszym etapie działa grupa robocza Podkomisji, składająca

³¹ Rezolucja 8 (XXXI) Komisji Praw Człowieka, która powoływała grupę badawczą dla Chile przyjęta została w drodze *consensus*. Przy czym przedstawiciel Związku Radzieckiego wyjaśnił, że „delegacja przyłącza się do *consensus* z uwagi na to, iż przywiązuje niezwykle istotną rolę jednomyślnemu działaniu Komisji”. Por.: sprawozdanie Komisji, U.N. Doc. E/5635, § 108.

się z pięciu jej członków, która zbiera się raz do roku na posiedzeniach tajnych i analizuje wszystkie otrzymane komunikaty. Grupa zwraca uwagę Podkomisji na te z komunikatów i towarzyszące im ewentualnie odpowiedzi rządów, które „wydają się w sposób wiarogodny wskazywać na istnienie poważnych i systematycznych naruszeń praw człowieka”. Grupa ta dokonuje więc pierwszej selekcji komunikatów decydując większością głosów, które z nich przedstawione zostaną Podkomisji. W drugim etapie Podkomisja, również na posiedzeniu tajnym, rozpatruje przekazane jej przez grupę roboczą komunikaty oraz towarzyszące im wyjaśnienia rządów. Podkomisja ustala, które z komunikatów „wydają się w sposób wiarogodny wskazywać na istnienie sytuacji poważnych i systematycznych naruszeń praw człowieka i podstawowych wolności” i na nie właśnie zwraca uwagę Komisji Praw Człowieka.

Wskazuje się, że jeśli grupa robocza przedkłada komunikaty Podkomisji, oznacza to, iż dotyczą one sytuacji, które powinny być z kolei przedstawione Komisji. Kryteria pozwalające na identyfikację „sytuacji” na podstawie „komunikatów” nie zostały sprecyzowane.

W trzecim etapie Komisja Praw Człowieka po rozpatrzeniu każdej przedstawionej jej przez Podkomisję sytuacji ustala: 1) czy dana sytuacja wymaga przeprowadzenia pogłębionych badań i w związku z tym przedstawienia Radzie Gospodarczej i Społecznej sprawozdania opatrzonego odpowiednim zaleceniem, 2) czy też dana sytuacja może być przedmiotem badań ze strony specjalnego komitetu powoływanego przez Komisję, które to badania mogą się odbywać wyłącznie za wyraźną zgodą zainteresowanego państwa.

Rezolucja 1503 precyzuje również warunki jakie powinny być spełnione, by takie badania mogły być podjęte, jak również skład i funkcje specjalnego komitetu. Badania muszą być prowadzone przy stałej współpracy z zainteresowanym państwem i rezolucja formułuje w tej kwestii szerokie gwarancje dla państw. Całość procedury ma charakter konfidencyjny, aż do momentu w którym Komisja decyduje o przedstawieniu zalecenia Radzie Gospodarczej i Społecznej. Procedura ta, określana mianem „procedury 1503” nie od razu weszła w życie, należało bowiem czekać aż Podkomisja do Spraw Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości określi warunki składania komunikatów i Wymogi, jakim powinny odpowiadać. Uczyniła to rezolucją 1 (XXIV) z dnia 14 sierpnia 1971 r.³² Od tej daty omawiana procedura zaczęła funkcjonować na szczeblu Podkomisji i jej grupy roboczej, które rozpatrzyły ponad dwadzieścia tysięcy komunikatów.

³² Rezolucja 1 (XXIV) Podkomisji zawiera przepisy dotyczące: kryteriów, jakim powinny odpowiadać komunikaty, źródła komunikatów, ton komunikatów i natura zarzutów, uwagi o innych środkach kontroli, termin, w jakim komunikat powinien być przedłożony, U.N. Doc. E/CN. 4/1070. Por. na ten temat: A. Cassese, *The Admissibility of Communications to the United Nations on Human Rights Violations*, *Revue des Droits de l'Homme* vol. V, 1972, nr 2-3, s. 375 - 397.

Biorąc pod uwagę konfidencyjny charakter procedury trudno przedstawić w szczególności mechanizm jej funkcjonowania. Opierając się na decyzjach podjętych przez Komisję należy dojść do wniosku, że działała ona bardzo wolno. Jedynie w 1974 r. Komisja zebrała się w wyniku przedłożenia jej przez Podkomisję „sytuacji” naruszeń praw człowieka. Komisja postanowiła przekazać otrzymane dokumenty zainteresowanym rządów, by te mogły przedstawić swoje uwagi. Komisja powołała równocześnie grupę roboczą, złożoną z pięciu swych członków, która miała się zebrać przed kolejną sesją Komisji i dokonać analizy otrzymanych od Podkomisji dokumentów i ewentualnych odpowiedzi rządów³³. Poczynając od 1974 r., za zgodą Rady Gospodarczej i Społecznej, Komisja każdego roku powołuje tego rodzaju grupy robocze, które pozostały w praktyce stałym elementem procedury, mimo że nie były przewidziane w rezolucji 1503.

Wydaje się, że jedną z przeszkód, jakie napotykała omawiana procedura, był w szczególności brak współpracy ze strony zainteresowanych rządów, którym zarzucano w komunikatach naruszenia praw człowieka³⁴. Z tego też względu, poczynając od 1978 r. Komisja wprowadziła stałą praktykę zapraszania bezpośrednio zainteresowanych państw do przysyłania swych reprezentantów na posiedzenia Komisji w celu udzielania wyjaśnień³⁵. Również w 1978 r. po raz pierwszy, podczas posiedzenia jawnego, Prezydent Komisji wymienił imiennie dziewięć państw, co do których Komisja na posiedzeniach tajnych podjęła decyzje stosując rezolucję 1503. Przy czym rodzaj tych decyzji, jak również analizowane dokumenty pozostały nieujawnione zgodnie z § 8 wspomnianej rezolucji. Prezydent oświadczył także, że sytuacja w wymienionych państwach nie będzie przedmiotem publicznej debaty³⁶. Praktyka ta była stosowana również podczas dwóch ostatnich sesji. W 1979 r. Prezydent wskazał dziewięć państw³⁷ i podobnie w 1980 r. wymienił również dziewięć państw³⁸, w obu przypadkach na posiedzeniach jawnych. Podczas obu tych sesji przypomniano jednocześnie, że członkowie Komisji nie powinni podczas obrad publicznych nawiązywać do decyzji podjętych podczas obrad tajnych, ani też do żadnego tajnego dokumentu związanego z tymi obradami. Warto podkreślić, że w latach 1978, 1979 i 1980 siedem państw powtarzało się na listach przedstawianych Komisji. Ogólnie biorąc w wymienionym okresie przedmiotem decyzji Komisji, podjętych na

³³ Decyzja 3 (XXX) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/5464, s. 61 - 62.

³⁴ Również w decyzji 7 (XXXI) Komisja apelowała do państw o jak najszybsze nadesłanie uwag w związku z przekazanymi im komunikatami i o poczynienie kroków przewidzianych w rezolucji 1503 (LVIII) Rady Gospodarczej i Społecznej, U.N. Doc. E/5635.

³⁵ Decyzja 5 (XXXIV) Komisji Praw Człowieka, U. N. Doc. E/1978/34, s. 145.

³⁶ Sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, U. N. Doc. E/1978/34 § 208.

³⁷ Ibidem, U. N. Doc. E/1979/36, § 218.

³⁸ Ibidem, U.N. Doc. E/1980/13, § 247.

podstawie rezolucji 1503, były sytuacje praw człowieka w dwunastu państwach.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że podczas 35 sesji w 1979 r. Komisja postanowiła nie rozpatrywać więcej sytuacji praw człowieka w Gwinei Równikowej (która figurowała na liście dziewięciu państw wymienionych w 1978 r.) w ramach tajnej procedury ustalonej w rezolucji 1503, postanowiono natomiast poddać ją analizie na posiedzeniu publicznym³⁹. Tak więc po raz pierwszy Komisja podjęła decyzję, by *sortir en public* naruszeń praw człowieka, a to wobec faktu, iż w toku dotychczasowej procedury tajnej spotkała się z całkowitym brakiem współpracy ze strony zainteresowanego rządu. Podczas tej samej sesji Komisja mianowała specjalnego sprawozdawcę, któremu powierzyła misję przeprowadzenia pogłębionych badań nad sytuacją praw człowieka w tymże państwie⁴⁰. Pomimo iż tajny charakter procedury 1503 utrudnia ocenę rezultatów, wydaje się jednak, że osiągnięto w znacznym stopniu zamierzony cel.

Ogromna praca została wykonana w pierwszych stadiach procedury przez Podkomisję i jej grupę roboczą, które rozpatrywały każdego roku wiele dziesiątków tysięcy komunikatów. Fakt, iż Podkomisja składa się z ekspertów mianowanych imiennie stanowi gwarancję jej niezależności w toku ustalania „sytuacji” naruszeń praw człowieka na podstawie otrzymanych komunikatów. Mimo braku w rezolucji 1503 kryteriów pozwalających na zdefiniowanie „sytuacji naruszeń”, wydaje się, że Podkomisja mogła spełniać swe funkcje w sposób zadowalający z uwagi na wysokie kwalifikacje jej członków. Natomiast postępowanie w Komisji napotykało pewne trudności. Członkowie Komisji i jej grupy roboczej, którzy są przedstawicielami państw, mogą nie zgadzać się z decyzjami co do sytuacji naruszeń praw człowieka sygnalizowanymi przez Podkomisję. Odmienne interpretacje, jak również rozbieżności interesów prowadzą do żądania dostarczenia dodatkowych informacji oraz do przekładania z roku na rok podjęcia decyzji. Ta powolność procedury sprawia, iż zbyt późno podejmowane decyzje mogą w praktyce okazać się nieskutecznym środkiem dla naprawienia sytuacji.

Tego rodzaju nieskuteczność decyzji, która była konsekwencją właśnie straty czasu, ilustruje rezolucja przyjęta przez Komisję podczas 33 sesji w 1980 r. Chodziło tutaj o prześladowania w Malawii, którą to sytuację Komisja analizowała podczas czterech kolejnych sesji w latach 1977 - 1980, a w związku z którą zainteresowany rząd nie przedłożył żadnych uwag. We wspomnianej rezolucji Komisja postanowiła zakończyć rozpatrywanie tej sprawy, stwierdzając: „biorąc pod uwagę, iż wydalenia będące przedmiotem skarg miały miejsce w latach 1972 i 1975, oraz

³⁹ Ibidem, U. N. Doc. E/1979/36, § 218.

⁴⁰ Rezolucja 15 (XXXV) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/1979/36, s. 132 - 133.

że Komisja od czasu 33 sesji jaka odbyła się w 1977 r. nie otrzymała... nowych zarzutów dotyczących tej sytuacji, sądzi się że nie ma ona już miejsca"⁴¹.

Odmowa współpracy ze strony rządów bezpośrednio związanych z sytuacją naruszeń praw człowieka stanowi istotną trudność i umożliwia wykorzystywanie procedury 1503 do celów całkowicie sprzecznych z tymi, dla jakich została przewidziana. Tak więc okoliczność, iż procedura jest tajna, oraz że Komisja przyjęła praktykę nierozpatrywania sytuacji naruszeń praw człowieka na posiedzeniach publicznych sprawiają, że zainteresowane państwa znajdują się w pewnym sensie „za osłoną” i to przez wiele lat, i unikają ryzyka publicznej debaty. Tak więc intencje jakie przyświecały decyzji o ustanowieniu procedury tajnej, która miała ułatwić współpracę z rządami w celu przywrócenia praw człowieka, zostały wypaczone. Procedurę tę wykorzystuje zainteresowane państwo i nie odpowiadając na kierowane doń pytania może w ten sposób „zyskać na czasie”.

W sytuacji kiedy Komisja spotyka się z manifestacyjną odmową współpracy ze strony państwa, któremu zarzuca się naruszanie praw człowieka, powinna ona natychmiast podjąć środki w celu uniknięcia wypaczenia celów omawianej procedury. Bez wątplenia w tym sensie należy interpretować decyzję podjętą przez Komisję w 1979 r. o wyłączeniu (*sortir*) z procedury 1503 państwa, które całkowicie odmówiło współpracy i o rozpatrywaniu tej sytuacji na posiedzeniu jawnym i podjęciu niezbędnych środków⁴². W rzeczywistości jeśli niejawną procedurą rozpatrywania komunikatów dotyczących naruszeń praw człowieka zostaje sparaliżowana, Komisja Praw Człowieka dysponuje innymi środkami, które wielokrotnie już stosowała, a które zostaną poniżej omówione.

III. INNE RODZAJE ŚRODKÓW PODEJMOWANE W ZWIĄZKU Z NARUSZENIAMI PRAW CZŁOWIEKA

Obok tworzenia specjalnych grup badawczych oraz rozpatrywania komunikatów w ramach procedury 1503, Komisja poczynając od 1967 r. podejmowała wiele innych inicjatyw i środków w związku z problemem naruszeń praw człowieka.

Dwie rezolucje określiły metody działania Komisji w ramach procedury jawnej. Zgodnie z rezolucją 8 (XXIII) podjętą przez Komisję dnia 16 marca 1967 r. i rezolucją Rady Gospodarczej i Społecznej 1235 (XLIII) z dnia 6 czerwca 1967 r. Komisja rozpatruje każdego roku kwestię naruszeń praw człowieka. Podkomisja do Walki z Dyskryminacją i Ochrony Mniejszości, zgodnie z postanowieniem Komisji przygotowuje „sprawozda-

⁴¹ Rezolucja 10 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/1980/13, s. 216.

⁴² Ibidem, s. 19.

nia zawierające informacje o naruszeniach praw człowieka, pochodzące z różnych dostępnych źródeł" i „zwraca uwagę Komisji na każdą sytuację, o której w sposób uzasadniony sądzi, że stanowi ona stałe i systematyczne naruszanie praw człowieka i podstawowych wolności"⁴³. Tak więc Komisja i Podkomisja są upoważnione do rozpatrywania naruszeń praw człowieka poza ramami systemu komunikatów, korzystając w tym celu „ze wszystkich dostępnych źródeł”.

Komisja analizując na posiedzeniach jawnych naruszenia praw człowieka podejmowała różne środki i decyzje, takie jak mianowanie specjalnego sprawozdawcy, wysyłanie telegramów, oraz formułowała szczegółowe zalecenia dotyczące rządu, którego polityka była kwestionowana.

a) **S p e c j a l n y s p r a w o z d a w c a**. Początkowo w niewielkim stopniu wykorzystywana procedura specjalnego sprawozdawcy, którego zadaniem jest analiza sytuacji naruszeń praw człowieka, wydaje się w ostatnich latach stosowana coraz częściej.

W 1967 r., w tym samym czasie kiedy powołano specjalną grupę ekspertów dla Południowej Afryki, Komisja mianowała specjalnego sprawozdawcę, który miał zbadać ustawodawstwo i praktykę apartheidu i dyskryminacji w Republice Południowej Afryki i w Południowej Rodezji⁴⁴. W następnym roku jego mandat został przedłużony i rozszerzony. Na podstawie konkluzji i zaleceń sprawozdawcy, Komisja podjęła wiele rezolucji, które wskazują przede wszystkim środki walki z apartheidem i dyskryminacją rasową w wymienionych państwach⁴⁵. Warto podkreślić, że sprawozdawca specjalny, podobnie jak grupa ekspertów, nie miał możliwości udania się na terytoria wskazanych państw w celu przeprowadzenia badań, gdyż ich rządy odmówiły swej zgody. Dopiero w 1979 r. Komisja mianowała kolejnego sprawozdawcę do zbadania sytuacji praw człowieka w określonych państwach. Chodziło wówczas o Chile i Gwineę Równikową⁴⁶.

W obu powyższych przypadkach mianowanie specjalnego sprawozdawcy wiązało się z uprzednio wszczętymi procedurami, o których wyżej była mowa. W przypadku Chile mianowanie sprawozdawcy było konsekwencją misji wypełnionej przez specjalną grupę roboczą utworzoną w 1975 r.⁴⁷ Jeśli chodzi o Gwineę, mianowanie specjalnego sprawozdawcy

⁴³ § 2 i 6 rezolucji 8 (XXIII) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/4322, s. 142 - 143.

⁴⁴ Rezolucja 7 (XXIII) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/4322, § 376.

⁴⁵ Rezolucje: 3 (XXIV), 4 (XXIV), 5 (XXV) Komisji Praw Człowieka.

⁴⁶ Rezolucje: 11 (XXXV) i 15 (XXXV) Komisji Praw Człowieka, U. N. Doc. E/1979/36, s. 124 i 132.

⁴⁷ Podczas tej samej sesji w 1979 r. Komisja mianowała również dwóch ekspertów, działających z tytułu indywidualnego do przeprowadzenia badań nad problemem osób zaginionych w Chile. Por. rezolucja 11 (XXXV).

nastąpiło w wyniku badania sytuacji w tym kraju w ramach procedury 1503, kiedy to zainteresowany rząd odmówił wszelkiej współpracy. Władze chilijskie odmówiły współpracy ze sprawozdawcą, podczas gdy nowy rząd Gwinei Równikowej⁴⁸ wyraził gotowość współpracy i przyjął nawet sprawozdawcę podczas jego pobytu w tym kraju.

Komisja Praw Człowieka rozpatrywała sprawozdania obu specjalnych sprawozdawców podczas sesji w 1980 r.⁴⁹ i sformułowała własne konkluzje i zalecenia, wskazując pewne konkretne środki, jakie powinny być podjęte przez władze chilijskie w celu przywrócenia praw człowieka. Jednocześnie Komisja postanowiła przedłużyć o rok mandat specjalnego sprawozdawcy, stając na stanowisku, że nie powinien on wygasnąć dopóki władze chilijskie nie podejmą konkretnych środków⁵⁰.

Konsekwencje wynikające ze sprawozdania dotyczącego Gwinei zasługują na uwagę z tego względu, że są przykładem nowej formy współpracy Komisji z państwem, w celu przywrócenia przestrzegania praw człowieka na jego terytorium. Komisja „postanawia, w odpowiedzi na postulat rządu Gwinei Równikowej, zwrócić się do Sekretarza Generalnego z wnioskiem o mianowanie w charakterze eksperta, działającego z tytułu indywidualnego, osobistości posiadającej duże rozeznanie w sytuacji panującej w Gwinei Równikowej, w celu udzielenia wnikliwej pomocy rządowi tego kraju w podjęciu środków koniecznych dla pełnego przywrócenia praw człowieka i podstawowych wolności, uwzględniając zalecenia specjalnego sprawozdawcy oraz warunki ekonomiczne, polityczne i społeczne kraju”⁵¹.

Tak więc w wyniku przeprowadzonych przez specjalnego sprawozdawcę pogłębionych badań nad sytuacją praw człowieka w danym kraju, jego władze zwróciły się do Komisji o udzielenie konkretnej pomocy w przywróceniu pełnego przestrzegania praw człowieka. Nawet jeśli uwzględnić fakt zmiany rządu, jaki miał miejsce w Gwinei, stanowisko takie stanowi istotny postęp i może przynieść znacznie lepsze rezultaty aniżeli ewentualna rezolucja potępiająca. Odpowiadając na postulat rządu Komisja podjęła się funkcji organizacji serwisu konsultatywnego, która to instytucja, powołana w 1955 r., była dotychczas w małym stopniu wykorzystywana⁵².

⁴⁸ 3 sierpnia 1979 r. siły zbrojne Gwinei Równikowej usunęły prezydenta Maciasa i utworzyły nowy rząd.

⁴⁹ Por. U.N. Doc. E/CN. 4/1362 i E/CN. 4/1371.

⁵⁰ Rezolucja 21 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/1980/13, s. 192 - 194.

⁶¹ Rezolucja 33 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/1980/13, s. 207 - 208.

⁶² Na temat usług konsultatywnych w dziedzinie praw człowieka por. zwłaszcza: J. B. Marie, op. cit., s. 180 - 189.

b) Telegramy, środki pilne. Poczynając od 1968 r. Komisja wielokrotnie podejmowała uchwały w drodze *consensus* w związku z sytuacjami naruszeń praw człowieka i decydowała o wysłaniu do zainteresowanych rządów telegramów, mając na uwadze pilność sytuacji. Telegramy te dotyczyły przede wszystkim wydarzeń, które miały miejsce w Afryce Południowej oraz na terytoriach okupowanych Środkowego Wschodu. W 1968 r. Komisja wystosowała wiele telegramów w związku z nielegalnymi wyrokami i egzekucjami więźniów politycznych w Południowo-Wschodniej Afryce i Południowej Rodezji⁵³. W 1968 r. Komisja skierowała do rządu izraelskiego telegram w związku ze zniszczeniem domostw arabskich na terytoriach okupowanych, a w 1973 r. w związku ze zniszczeniem przez siły powietrzne tego kraju samolotu linii handlowych⁵⁴. W następnych latach Komisja kilkakrotnie interweniowała w drodze telegramów na rzecz ochrony niektórych imiennie wskazanych osobistości. I tak w 1974 i 1976 r. domagała się uwolnienia osobistości chilijskich⁵⁵. W 1975 r. żądała uwolnienia Wielebnego Sithole, członka Narodowej Rady Afrykańskiej Zimbabwe, który był aresztowany w Południowej Rodezji⁵⁶. W 1979 r. skierowała telegram do Rządu Gwatemali w związku z zamordowaniem deputowanego Fuentes Mohra, byłego ministra tego kraju i byłego członka Sekretariatu ONZ⁵⁷. W 1980 r. Komisja rozważała projekt telegramu w związku ze sprawą Sacharowa, postanowiono jednak przełożyć podjęcie decyzji na następną sesję. Decyzja ta stała się przyczynkiem do ożywionej dyskusji. Jedni członkowie uważali, że Komisja nie powinna interweniować na rzecz żadnych osób indywidualnych, inni stali na stanowisku, że działając na rzecz tych osób Komisja pragnie zwrócić uwagę na całokształt ogólnych naruszeń praw człowieka⁵⁸.

Moim zdaniem, należy podkreślić, że gdy w przeszłości Komisja interweniowała na rzecz ochrony jednostki i wskazywała je w swych telegramach, zwracała się tym samym do rządów, o podjęcie środków koniecznych dla poprawy sytuacji ogólnej, która sprowadzała się do całokształtu naruszeń praw człowieka.

c) Inne decyzje. Obok sytuacji, które pociągnęły za sobą zastosowanie specjalnych procedur, wyżej wskazanych, Komisja rozpatrywała również na swych posiedzeniach jawnych inne sytuacje, w związku z którymi podejmowała rezolucje. I tak, poczynając od 1975 r. Komisja rozpatrywała kwestię praw człowieka na Cyprze i przyjęła w tej sprawie

⁵³ Por., sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/4475, s. 40 - 48.

⁵⁴ Sprawozdania Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/4475, s. 150 i E/5665, s. 101-102.

⁵⁵ Ibidem, U.N. Doc. E/5768, s. 77.

⁵⁶ Ibidem, U.N. Doc. E/5635, s. 77.

⁵⁷ Ibidem, U.N. Doc. E/1979/36, s. 147 - 148.

⁵⁸ Ibidem, U.N. Doc. E/1980/13, § 265.

wiele rezolucji. Kilkakrotnie zwracała się do zainteresowanych stron o podjęcie działań na rzecz pełnego przywrócenia praw człowieka ludności cypryjskiej, a zwłaszcza uchodźcom i popierała wysiłki Sekretarza Generalnego zmierzające do powołania mechanizmu dobrych usług⁵⁹. Również podczas dwóch ostatnich sesji w 1979 i 1980 r. Komisja rozpatrywała ten problem, który stale figuruje w porządku obrad, choć wydaje się, że nie osiągnięto widocznego postępu.

W ostatnich latach Komisja podejmowała rezolucje stanowczo potępiające naruszenia praw człowieka w wielu innych krajach. Opierała się w nich bądź na posiadanych już informacjach, bądź też zwracała się o ich dostarczenie do Sekretarza Generalnego. Tak więc w związku z niektórymi jasnymi sytuacjami Komisja nie prowadziła procedury badawczej, ani też nie powoływała specjalnego sprawozdawcy, jak to czyniła w innych przypadkach.

W rezolucji 14 (XXXV) z dnia 13 marca 1979 r. dotyczącej sytuacji praw człowieka w Nikaragui, Komisja potępiła naruszanie tych praw przez władze państwowe, domagając się od nich położenia kresu groźnej sytuacji i zagwarantowania poszanowania praw człowieka. Równocześnie zwróciła się do Sekretarza Generalnego, by śledził ewolucję sytuacji w tym kraju i sporządził raport, wykorzystując w tym celu wszystkie stosowne źródła⁶⁰. W rezultacie debaty nad sytuacją praw człowieka w Kampuczy od 1978 r. Komisja przyjęła dnia 11 marca 1980 r. rezolucję 29 (XXXVI), w której „potępia wszystkie poważne i oczywiste naruszenia praw człowieka jakie miały miejsce w Kampuczy” i „potępia jednocześnie inwazję i okupację niektórych części terytoriów Kampuczy przez obce siły i występujące w konsekwencji naruszenia praw człowieka”⁶¹. Komisja zwróciła się do stron konfliktu o pełne respektowanie podstawowych zasad praw człowieka.

Podczas sesji w 1980 r. w ramach jednego z punktów obrad, zatytułowanego „Prawo ludów do samostanowienia i jego stosowanie do ludów poddanych kolonialnej lub obcej dominacji, lub obcej okupacji”, Komisja przyjęła dnia 4 lutego rezolucję 3 (XXXV) w kwestii Afganistanu⁶². W innych rezolucjach, przyjętych również w 1980 T., Komisja wyrażała troskę w związku z sytuacją praw człowieka w Gwatemali⁶³ i w Saharze zachodniej⁶⁴ oraz postanowiła kontynuować badania w tym zakresie. Również sytuacja praw człowieka w Irlandii Północnej była przedmiotem projektu rezolucji, z tym jednak, że projekt ten został później

⁵⁹ Rezolucje: 4 (XXXI), 4 (XXXII), 17 (XXXIV).

⁶⁰ Sprawozdanie Komisji Praw Człowieka, U.N. Doc. E/1979/36, s. 132.

⁶¹ Ibidem, U.N. Doc. E/1980/13, s. 202 - 204.

⁶² Ibidem, s. 167 - 168.

⁶³ Rezolucja 32 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka, ibidem, s. 206-207.

⁶⁴ Rezolucja 4 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka, ibidem, s. 168 - 169.

wycofany i Komisja nie podjęła decyzji⁶⁵. Jednocześnie należy przypomnieć, że Komisja przyjęła w 1980 r., podobnie jak na sesjach poprzednich, rezolucje dotyczące naruszeń praw człowieka na arabskich terytoriach okupowanych oraz w Południowej Afryce, które figurowały w odrębnych punktach porządku obrad⁶⁶.

UWAGI KOŃCOWE

Komisja Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych jest od dziesiątków lat w sposób istotny zaangażowana w działalności na rzecz międzynarodowej ochrony praw człowieka, podejmując pewne kroki w niektórych sytuacjach naruszeń tych praw w świecie. Tak jak w przeszłości główne jej wysiłki zmierzały do wypracowania podstawowych norm dotyczących praw człowieka, które zostały uznane za wiążące instrumenty międzynarodowe, oraz do rozwoju środków popierania praw człowieka, tak dzisiaj Komisja rozciąga swe zainteresowania na powszechne i skuteczne poszanowanie praw człowieka, zgodnie ze zobowiązaniami międzynarodowymi przyjętymi przez państwa.

Tak więc Komisja dąży do odgrywania, w związku z naruszeniami praw człowieka, roli, jakiej niektórzy oczekiwali od niej od samego początku. Warto też podkreślić, że ta ewolucja jest ilustracją pewnej ogólnej tendencji: organ międzynarodowy, który początkowo zajmuje się popieraniem praw człowieka dąży stopniowo, w wyniku wewnętrznej dynamiki, do spełniania funkcji ochrony tych praw. Tytułem przykładu można tutaj wskazać ewolucję kompetencji amerykańskiej Komisji Praw Człowieka od czasu jej utworzenia w 1960 r. Na podstawie przepisów statutu i kolejnych rezolucji Rady Gospodarczej i Społecznej, Komisja rozwinęła w ostatnich latach działalność w związku z naruszeniami praw człowieka. Jest przy tym charakterystyczne, że większość członków Komisji ocenia, że jest to jeden z najważniejszych problemów spośród tych, jakie co roku są rozpatrywane. Uważa się również, że problematyce naruszeń praw człowieka szczególną uwagę powinni poświęcać przedstawiciele pozarządowych organizacji międzynarodowych, reprezentanci prasy i inni obserwatorzy, którzy śledzą prace Komisji.

Spróbujemy poniżej sformułować kilka generalnych uwag na temat działalności Komisji w związku z naruszeniami praw człowieka, opierając się na omawianych poprzednio elementach. Tak jak pierwsze akcje, podjęte w związku z naruszeniami praw człowieka, spotykały się z pewną rezerwą ze strony niektórych jej członków, tak wydaje się, że dzisiaj kompetencje Komisji w tej dziedzinie nie są w zasadzie kwestionowane.

⁶⁵ Ibidem, § 266.

⁶⁶ Por. rezolucje: 1 (XXXVI), 9 (XXXVI), 10 (XXXVI), 11 (XXXV) Komisji Praw Człowieka, ibidem, s. 160 - 165, 178 - 182.

Zaakceptowane też zostały zasady, na jakich opierała się dotychczasowa praktyka Komisji. Osiągnięto porozumienie co do znaczenia zwrotu „sytuacje, które stanowią jaskrawe i systematyczne naruszanie praw człowieka”, które leży u podstaw procedury.

Członkowie Komisji wyrażają natomiast różne poglądy w kwestii rozpatrywania przez Komisję indywidualnych przypadków naruszenia praw człowieka, a ta rozbieżność widoczna była szczególnie w toku obrad w 1980 r. Według niektórych, Komisja nie jest powołana do rozpatrywania przypadków indywidualnych, a powinna się zajmować jedynie sytuacjami, które obejmują całokształt naruszeń, inni uważają, że mandat Komisji nie jest ograniczony do sytuacji ogólnych, lecz odnosi się do wszelkich przypadków naruszeń.

Praktyka wskazuje, że Komisja tylko w wyjątkowych przypadkach zajmowała się indywidualnymi sytuacjami, koncentrując swą uwagę na sytuacjach masowych naruszeń praw człowieka. Jednakże nie można się powoływać ani na mandat komisji, ani na Kartę Narodów Zjednoczonych (jak to czynią niektórzy członkowie) w celu uzasadnienia braku kompetencji Komisji do rozpatrywania indywidualnych przypadków.

Komisja nie jest w stanie rozpatrywać obecnie licznych indywidualnych przypadków naruszeń praw człowieka, z jakimi mamy do czynienia w świecie. Troska o realizm i skuteczność, jaką kieruje się Komisja, spowodowała, iż daje ona pierwszeństwo sytuacjom masowych naruszeń praw człowieka, ale nie czyni tego bynajmniej wskutek braku zainteresowania indywidualnymi przypadkami, czy też wskutek braku kompetencji. Bez wątpienia można argumentować, że tego rodzaju przypadki powinny być rozpatrywane w ramach innych procedur, takich, jak ta którą przewiduje Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich, czy też procedur ustanowionych traktatami regionalnymi. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że na dzień 1 stycznia 1980 r. tylko 21 państw ratyfikowało Protokół Fakultatywny, a system petycji indywidualnych na szczeblu regionalnym przewidziany jest jedynie w europejskiej i amerykańskiej konwencji praw człowieka. Tak więc w przyszłości Komisja nie tylko nie powinna stracić zainteresowania dla indywidualnych przypadków, ale przeciwnie — przewidywać opracowanie procedury przystosowanej dla ich analizy.

Mając to na uwadze należy pokreślić, że podczas sesji w 1980 r. Komisja przyjęła wiele rezolucji w kwestii naruszeń praw człowieka, których ofiarami były pewne kategorie lub określone grupy jednostek (osoby zaginione, rodziny, uchodźcy, funkcjonariusze międzynarodowi)⁶⁷. W

⁶⁷ Por. zwłaszcza: rezolucja 20 (XXXVI) Kwestia osób zaginionych, 26 (XXXVI) Indywidualizacja postępowania i karania, 30 (XXXVI) Prawa człowieka i problem masowych uchodźców, 31 (XXXVI) Prawa człowieka i funkcjonariusze Organizacji Narodów Zjednoczonych. Doc. E/1980/13, chap. XXVI.

związku z osobami zaginionymi ustalona została specjalna procedura: Komisja utworzyła grupę roboczą składającą się z pięciu jej członków, działających w charakterze ekspertów mianowanych z tytułu indywidualnego, w celu zbadania problemów związanych z zaginięciami osób. Biorąc pod uwagę okoliczność, że Komisja nie powoływała się tutaj na określone przypadki, związane z konkretnym państwem, informacje które miała zebrać wspomniana grupa miały odnosić się do całej serii sytuacji, które były sygnalizowane Komisji z różnych regionów świata.

Komisja rozpatrywała kwestie naruszeń praw człowieka zarówno w ramach procedury konfidencyjnej, jak i procedury publicznej. Liczba sytuacji, które były rozpatrywane publicznie i stanowiły jednocześnie przedmiot badań, ograniczała się do 1975 r. do dwóch naruszenia praw człowieka w Afryce Południowej i na okupowanych terenach Środkowego Wschodu). Ta niezwykle „selektywna” postawa Komisji była wielokrotnie krytykowana, zwłaszcza wobec faktu, że liczne sytuacje masowych naruszeń praw człowieka były sygnalizowane z różnych regionów świata.

Można zaobserwować, że Komisja dąży do wykorzystywania, w związku z tą samą sytuacją, kolejno procedury konfidencyjnej i procedury publicznej. Gdy Komisja spotyka się z odmową współpracy ze strony państwa, któremu zarzuca się naruszanie praw człowieka, wówczas gdy sytuacja rozpatrywana jest w ramach procedury tajnej, Komisja może podjąć decyzję o przeniesieniu jej pod publiczne obrady. W ten sposób może być wywierany silny nacisk na państwo, które odmawia współpracy i *nie* odpowiada na pytanie stawiane przez Komisję.

inicjatywy oraz decyzje podjęte przez Komisję w związku z konkretnymi naruszeniami praw człowieka w poszczególnych państwach wiążą się z problemem nieingerencji w sprawy wewnętrzne państw. Pomijając szczegółową analizę implikacji, jakie niesie ta zasada, można wskazać, opierając się na praktyce Komisji, granice, jakie napotyka jej zastosowanie.

Powszechnie uznaje się, że odpowiedzialność za wprowadzenie w życie praw człowieka spoczywa przede wszystkim na państwach, które czynią to w ramach swych struktur politycznych, ekonomicznych i społecznych. Zasada nieingerencji ma pozwalać na rozwój pokojowych i przyjaznych stosunków pomiędzy narodami i sprzyjać współpracy międzynarodowej. Jednakże zasada ta napotyka pewne przeszkody wówczas, gdy Komisja staje wobec sytuacji, które stanowią jaskrawe i systematyczne naruszenia praw człowieka. Komisja podejmowała badania i rezolucje wzywające zainteresowane rządy do podjęcia środków koniecznych dla przywrócenia praw człowieka. O ile na początku chodziło o sytuacje będące wynikiem dyskryminacji rasowej i apartheidu oraz terytoriów okupowanych, to z czasem były brane pod uwagę inne rodzaje sytuacji.

Warto przy tym odnotować, że członkowie Komisji, najbardziej na-

wet przywiązani do zasady nieingerencji, nie przeciwstawiali się decyzjom Komisji, które dotyczyły konkretnych, a przy tym różnorodnych sytuacji naruszeń praw człowieka, a niektórzy z nich sami wnosili pod obrady poszczególne przypadki. I tak, gdy jeszcze przed kilku laty mówcom, którzy na posiedzeniach Komisji referowali przypadki naruszeń praw człowieka często przerywano, dziś tego rodzaju wystąpienia nie napotyka się sprzeciwów. Faktem jest, że członkowie Komisja, reprezentujący różne grupy geopolityczne i systemy społeczne świata rozpatrują coraz większą liczbę sytuacji naruszeń praw człowieka w różnych krajach. Wydaje się więc, że żądania nieingerencji kończą się tam, gdzie zaczynają się masowe i poważne naruszenia praw człowieka.

Rozpatrując sytuacje naruszeń praw człowieka stosuje po prostu przepisy art. 55 i 56 Karty NZ, według których państwa członkowskie powinny „współpracować z Organizacją indywidualnie i zbiorowo”, w celu powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich.

Fakt rozpatrywania przypadków naruszeń praw człowieka nie może być traktowany jako przeszkoda lub zagrożenie dla współpracy międzynarodowej; przeciwnie, procedura ta stanowi jedną z konkretnych form realizacji tej współpracy. Z tego też względu jest sprawą niezwykle istotną, by Komisja rozpatrując sytuacje naruszeń praw człowieka, podjęła wszelkie wysiłki dla zapewnienia sobie współpracy ze strony zainteresowanego państwa. Celem tej procedury nie jest potępienie autora naruszeń praw człowieka, ale zastosowanie takich środków, które spowodują zaprzestanie tych naruszeń i pozwolą na przywrócenie pełnego przestrzegania praw człowieka. Z tego też względu warunkiem skuteczności przyjętego rozwiązania jest współpraca pomiędzy Komisją a zainteresowanym państwem.

W celu ułatwienia tej współpracy konieczna jest „dekryminalizacja” funkcji Komisji; nie może ona być w żadnym wypadku traktowana jako międzynarodowy trybunał. Podczas ostatniej sesji w 1980 r. wielu członków podkreślało pierwszorzędne znaczenie współpracy z zainteresowanym państwem. Przykładem stanowiska Komisji w tej kwestii jest jej propozycja udzielania pomocy w działaniach na rzecz przywrócenia praw człowieka. Rozwój takiego klimatu może przyczynić się do zagwarantowania skuteczności działaniom podejmowanym przez Komisję.

Dotychczasowe środki, jakimi dysponuje Komisja w związku z naruszeniami praw człowieka, są, jak Wyżej o tym była mowa, ograniczone i niewystarczające. Jedną z podstawowych trudności, jakie napotyka Komisja w swych pracach, jest powolność procedury, wynikająca między innymi z tego, że Komisja zbiera się na sesjach raz w roku. Tymczasem sytuacje naruszeń praw człowieka wymagają z reguły szybkiego podejmowania decyzji, tak aby zapobiec pogarszaniu się sytuacji i aby interwencja na rzecz przywrócenia praw człowieka nie okazała się spóźniona. Ko-

misja rozważała ten problem zwłaszcza podczas kilku ostatnich sesji, a w 1980 r. przyjęła rezolucję, w której zwraca się do rządów o wyrażenie opinii w następującej kwestii: „Biuro Komisji mogłoby spełniać rolę organu międzysesyjnego mając przy tym kompetencje do zwoływania nadzwyczajnych sesji Komisji w pilnych przypadkach, w celu podjęcia kroków w związku z jaskrawymi i masowymi naruszeniami praw człowieka”⁶⁸. W przyszłości oczekują Komisję zwiększone zadania w tej dziedzinie. Należałoby bardziej dostosować środki, jakimi dysponuje Komisja, do spełnianych przez nią funkcji związanych z naruszeniami praw człowieka. Mając na uwadze dotychczasowe doświadczenia należałoby udoskonalić procedurę i metody działania tak, by Komisja mogła w krótkim czasie ustalać sytuacje lub przypadki naruszeń praw człowieka w świecie i podejmować niezbędne środki w odpowiednim czasie. Tak więc Komisja mogłaby bardziej skutecznie przyczyniać się do „powszechnego i efektywnego przestrzegania praw człowieka”, o którym mowa w Karcie Narodów Zjednoczonych.

Z języka francuskiego przełożyła Anna Michalska

LA PRATIQUE DE LA COMMISSION DES DROITS DE L'HOMME
DE L'O.N.U. EN MATIÈRE DE VIOLATION DES DROITS DE L'HOMME

Résumé

Instituée en 1946, la Commission des droits de l'homme des Nations Unies a tout d'abord consacré l'essentiel de ses efforts à la rédaction des instruments fondamentaux relatifs aux droits de l'homme, comme la Déclaration Universelle et les deux Pactes internationaux, puis à la promotion des droits de l'homme par la préparation d'études sur des droits particuliers, l'instauration d'un système de rapports périodiques émanant des Etats et la mise en place de services consultatifs.

C'est seulement depuis une dizaine d'années que la Commission est entrée dans ce que l'on peut qualifier une phase de protection des droits de l'homme, en prenant concrètement en compte la question de la violation des droits de l'homme dans le monde.

Pour ce faire, la Commission a commencé par instituer des groupes spéciaux composés d'experts ou de membres de la Commission nommés à titre personnel, et chargés d'enquêter sur des situations particulières de violation des droits de l'homme (en Afrique australe, dans les territoires occupés au Moyen Orient, au Chili).

Dans le même temps a été mise en œuvre une procédure d'examen des communications (c'est à dire des plaintes) relatives aux violations des droits de l'homme, parvenant en nombre aux Nations Unies depuis l'origine, et à propos desquelles la Commission avait estimé, pendant une vingtaine d'années, n'être habilitée à donner aucune suite. Cette procédure — communément appelée „procédure 1503” — vise à identifier des situations particulières qui semblent révéler l'existence d'un ensemble de violations flagrantes et systématiques. Assortie d'un caractère

⁶⁸ Rezolucja 28 (XXXVI) Komisji Praw Człowieka, U. N. Doc. E/1980/13, s. 100 -201.

confidentiel, la procédure 1503 a fonctionné avec lenteur et apparaît s'être heurtée à un manque de coopération des gouvernements concernés par situations de violations retenues.

Pendant cette dernière période, la Commission a également pris d'autres mesures concernant des situations ou des cas de violations des droits de l'homme, dans le cadre de procédures publiques, en se fondant sur des informations provenant des diverses sources disponibles. Ainsi a-t-elle chargé un rapporteur spécial d'étudier certaines situations particulières elle a adressé des télégrammes à des gouvernements concernés par des cas précis de violations; et, à chacune de ses sessions elle a adopté des résolutions portant sur des situations de violations dans différents pays ou régions.

De la sorte, la Commission a développé une pratique au regard de la question de la violation des droits de l'homme qui a pris une importance croissante au cours de ces récentes années et constitue un acquis dont le principe n'est plus remis en cause. Circonscrite autour de la notion de „situations qui révèlent des violations flagrantes et systématiques des droits de l'homme" qui se trouve au centre des principales procédures mises an oeuvre, l'action de la Commission, depuis ses sessions les plus récentes, concerne un nombre plus élevé et des types plus diversifiés de situations de violations.

En même temps que le principe de non-ingérence rencontre ses propres limites face à des situations massives et flagrante de violations des droits de l'homme, l'attention est portée sur la nécessité de mettre en oeuvre les moyens et les méthodes permettant d'obtenir la coopération des Etats concernés par les situations de violations afin qu'ils assurent le rétablissement effectif du respect des droits de l'homme conformément aux engagements contractés dans la Charte (en particulier aux articles 55 et 56).

Les moyens dont dispose la Commission demeurent cependant trop limités pour répondre aux besoins les plus urgents en matière de violation des droits de l'homme. En tenant compte de l'expérience acquise depuis une dizaine d'années, les procédures et les méthodes devront être perfectionnées afin d'identifier rapidement les situations ou les cas de violations où qu'ils se produisent, et de prendre les mesures nécessaires en temps utile.